

דגלים שחורים כחול-לבן: ייצוגי הסלפיה-ג'האדיה בישראל לאור עליית ארגון "המדינה האסלאמית"

אריאל קוך

בשנתיים האחרונות הפך ארגון הטרור "המדינה האסלאמית" ("דאעש") לאחד הגורמים המסוכנים, אשר עצם קיומו, מהותו ופעילותו מקרינים על מדינות רבות בכל רחבי העולם, קל וחומר במזרח התיכון. ארגון טרור זה, המניף את "הדגל השחור" כדגלו הרשמי, מייצג זרם קיצוני באסלאם האורתודוקסי (סוני), שקורא תגר על כל סדרי השלטון הקיימים ומבקש להחליפם במשטר אסלאמי שמחקה דפוסי התנהגות ואורחות חיים מהמאה השביעית. זרם זה מכונה "סלפיה-ג'האדיה" הוא נחשב כיום לביטוי הקיצוני ביותר של הפונדמנטליזם האסלאמי. זהו זרם הצומח במהירות רבה וצובר חסידים קנאים בכל רחבי העולם. מאמר זה בא לשפוך אור על זרם הסלפיה-ג'האדיה בכלל ועל חסידיו בתוך מדינת ישראל בפרט, כמו גם על ההדים שנוצרים בישראל נוכח עלייתו של גורם כוח חדש זה בעיראק ובסוריה.

מילות מפתח: סלפיה, סלפיה-ג'האדיה, "המדינה האסלאמית", ישראל, נאט"ם אבו סלים, נוצרים, יהודים, ג'האד עולמי, "אל-קאעדה", טרור, שריעה.

מבוא

סקירה של שירות הביטחון הכללי על חדירת האידיאולוגיה של "אל-קאעדה" לישראל, אשר פורסמה ב-2008, מצביעה על עלייה במספר ההתארגנויות המזוהות עם "אל-קאעדה" והג'האד העולמי באזור יהודה ושומרון (איו"ש) וגם בתוך

אריאל קוך הינו חוקר תעמולת-ג'האד במרחב הסייבר ודוקטורנט במחלקה ללימודי המזרח התיכון באוניברסיטת בראילן, תחת הנחייתו של פרופסור מיכאל מ' לסקר.

מדינת ישראל.¹ לפי מסמך אחר של השב"כ, שפורסם ב-2012, "העמקת ההזדהות עם רעיונות 'הסלפיה', במיוחד אלה של 'הסלפיה-ג'האדיה' [...] מגבירה את פוטנציאל האיום כלפי ישראל".² אמנם, התופעה "אינה בתחום הקונצנזוס בקרב ערביי ישראל", אך עם זאת, "קיים חשש כי צעירים המושפעים מדמויות דתיות כריזמטיות, הדוגלות באידיאולוגיה הלוחמנית של 'אל-קאעדה'³ [...] יראו ברעיונות 'הסלפיה-ג'האדיה' הצדקה דתית אידיאולוגית למעבר מתיאוריה לשלב המעשה, לרבות מימוש פעילות צבאית והפעלת טרור".⁴

יש לציין כי זרם הסלפיה-ג'האדיה נחשב כקיצוני בתוך המחנה האסלאמיסטי, ובכלל זה בישראל. בקרב ערביי ישראל מחנה זה מקורב לאחים המוסלמים יותר מאשר לקבוצות סלפיות ולארגונים רדיקליים, אם כי, כפי שנראה בהמשך, מגמת האסלאמיזציה, המשיכה לרעיון הסלפיה-ג'האדי ודרך כך התמיכה במדינה האסלאמית, הפכו אצלם לעובדה קיימת. החשש שאזרחי ישראל המוסלמים יעמיקו את הזדהותם עם הסלפיה-ג'האדיה מתקשר למסקנות שעולות ממחקרו של פרופסור סמי סמוחה מאוניברסיטת חיפה. סמוחה טוען כי מאז תחילת שנות האלפיים ישנה מגמת הסלמה ביחס של המיעוט הערבי בישראל כלפי הרוב היהודי, דבר שבא לידי ביטוי באי-קבלה של המדינה כמדינת הלאום של העם היהודי, ברצון להקים מדינה פלסטינית במקום מדינת ישראל וביחסים הבין-אישיים בין יהודים לערבים.⁵

עוד הוא טוען כי על אף ש"השנים 2003–2012 היו עשור אבוד בכל הנוגע ליחסי ערבים ויהודים",⁶ החיים המשותפים עם יהודים מעודדים תהליך של "ישראלזציה" ומאזנים ומפחיתים תהליכים כמו "פלסטיניזציה" (הזדהות לפי מרכיב אתני-פוליטי) ו"אסלאמיזציה" (הזדהות לפי מרכיב דתי) של המיעוט הערבי-ישראלי.⁷ לעומת פרופסור סמוחה, טוען פרופסור רפאל ישראלי מהאוניברסיטה העברית בירושלים כי "הישראלזציה של ערביי ישראל מתנפצת מול עינינו" וכי "יש איסלאמיזציה ברורה, ועובדה שבכל פעם שיש לנו התנגשות עם הפלסטינים הם מתייצבים לצידם; אם כפורעים או אם כרוב דומם ששומר על זכות השתיקה".⁸

ערוץ 10 של הטלוויזיה הישראלית ערך בחודש הרמדאן של שנת 2015 תחקיר שבדק האם קיימת הסתה בקרב המוסלמים בישראל נגד היהודים ואהדה ל"דאעש".⁹ התחקיר בחן דרשות שנישאו ב-15 מסגדים בתחומי מדינת ישראל והרשות הפלסטינית,¹⁰ ותוצאותיו הצביעו על שתי עובדות מרכזיות: הראשונה היא שמתרחש תהליך של הקצנה (רדיקליזציה), המתבטא בכך שמסגדים ודרשנים שקודם לכן לא נודעו כתומכי חמאס, משתמשים פתאום בשיח מיליטנטי ואלים שדומה, ולעיתים אף זהה, לשיח של חמאס על מסגד אל-אקצא; העובדה השנייה היא שמסגדים ודרשנים שהיו קודם לכן מזוהים עם חמאס

הקצינו את עמדותיהם והפכו להיות מזוהים יותר ויותר עם הסלפיה-ג'האדיה והמדינה האסלאמית.

בעמודים הבאים נבחן וננתח את מקור הדגלים השחורים, וכן את האידיאולוגיה הדתית העומדת מאחוריהם,¹¹ את נציגיהם בתוך ישראל ואת מידת האיום הנשקף מאידיאולוגיה זו וחסידיה. השאלה המרכזית עליה ינסה מאמר זה להשיב היא, האם ערביי ישראל עוברים תהליך של הקצנה המושפע מעלייתו והתעצמותו של ארגון "המדינה האסלאמית"? לשון אחר, האם אכן ישנה מגמה של סחף לכיוון הזרם הסלפיה-ג'האדי בקרב אזרחי ישראל המוסלמים? ואם כן, כיצד תהליך זה בא לידי ביטוי ומה משמעותו? שאלות אלו הן בעלות חשיבות מרובה, שכן מדובר בזרם המקרין בצורה ישירה על לא מוסלמים (כמו, למשל, יהודים, נוצרים או דרוזים) דרך הטפה ליישום חוקי השריעה וקריאה להשתתפות בג'האד, ובנוסף, רואה בערי ישראל יעד לתקיפה.¹² במטרה לענות על שאלות אלו אעשה שימוש בניתוח טקסטים (text analysis) של מקורות ראשוניים ומשניים, הנוגעים לזרם הסלפיה-ג'האדי בתוך ישראל, לביטוייו ולייצוגיו. במסגרת ניתוח זה, אשים דגש על פרסומים בכלי תקשורת בערבית ובעברית, וכן על הפעילות המקוונת של חסידי הסלפיה-ג'האדיה הישראליים ברשתות החברתיות.

בבואנו לבחון את הזרם הסלפיה-ג'האדי בישראל, ראוי לשים לב לכך שיש תיעוד דל ורק מעט מאוד עדויות ממקור ראשון על אודותיו. זאת ועוד, סביר להניח כי חסידיו של זרם זה פועלים בחשאיות מחשש למעצר. חוסר במידע כזה מקשה על הבנת המניעים הפסיכולוגיים, החברתיים, המשפחתיים, הדתיים או הטכנולוגיים שהשפיעו על החלטתו של פלוני לעזוב את מדינת ישראל בכדי להצטרף ל"מדינה האסלאמית". מחקר עתידי, אשר יתבסס על חקר עצורים, על עדויות אישיות או על צוואות של ג'האדיסטים שנהרגו, יצטרך לבדוק מניעים אלה לעומק.

בעייתיות נוספת נוגעת למטיפים סלפיה-קיצוניים שפועלים בקרב ערביי ישראל. לאלה יש מרחב פעולה מוגבל מאוד, בין אם במסגדים ובין אם במרחב הסייבר: הם אינם יכולים להביע את דעתם בצורה חופשית מחשש להאזנות של כוחות הביטחון הישראליים שיובילו למעצרם; הם גם אינם יכולים לפעול בצורה חופשית במרחב הסייבר. הוכחה לנכונותו של החשש ומידת רצינותו ניתן למצוא במעצרו המתקשר של השייח' נאט'ם אבו סלים סכאפה מנצרת, שבמעצרו התבססה התביעה הן על דרשותיו במסגד שעמד בראשו (שהאב א-דין) והן על פעילותו במרחב הסייבר.

דגלים שחורים בישראל

במהלך מבצע "צוק איתן" נצפו במדינת ישראל דגלים שחורים שהונפו במהלך הפגנות. דגלים אלה מוכרים לציבור, לאמצעי התקשורת ולמקבלי ההחלטות עקב השימוש שעושים בהם ארגוני טרור כמו "אל-קאעדה", ובעיקר "המדינה האסלאמית" (לשעבר דאעש). בעקבות הנפת הדגלים, ולאור הידיעות על טבח עם שמבצעים אנשי "המדינה האסלאמית" בבני מיעוטים בעיראק, פנתה חברת הכנסת איילת שקד לשר הביטחון משה יעלון בבקשה להוציא את "המדינה האסלאמית" אל מחוץ לחוק.¹³ ב-3 בספטמבר 2014 הכריז שר הביטחון על ארגון "המדינה האסלאמית" כ"התאחדות לא חוקית" ואסר על כל קשר אתו.

יום לאחר מכן התפרסמו ידיעות, לפיהן יש הוראה לגורמי אכיפת החוק בישראל לפעול להסרת דגלים המזוהים עם חמאס (הדגל הירוק), דאעש (הדגל השחור) וחזבאללה.¹⁴ ב-10 בספטמבר 2014 כינס ראש הממשלה בנימין נתניהו דיון בהול של הקבינט, שהוקדש לאיום שנשקף מצד "המדינה האסלאמית". הדיון, בו השתתפו שרים בכירים, ראשי מערכת הביטחון והיועץ המשפטי לממשלה, עסק בהחמרת האכיפה נגד גילויי תמיכה או הזדהות עם הארגון, באיתור פעילים ומזדהים אתו ובסיכול ניסיונות להקים תאי טרור שלו במדינת ישראל.¹⁵

החקיקה נגד "דאעש" באה בתגובה למספר הגדל של ביטויי התמיכה בארגון "המדינה האסלאמית" שהופצו בחודשים שקדמו לכך בשטח ישראל, בין היתר בשטח הר הבית בירושלים.¹⁶ כך, למשל, תמונה שהועלתה והופצה על ידי חשבון הטוויטר *DefenderISIS@* ב-28 במרץ 2014, הראתה אדם שמחזיק שלט עליו נכתב "איחולי חיבה ואהבה מירושלים לפאר האומה [האסלאמית] אבו בכר אל-בגדאדי אל-קַ'יִשִי",¹⁷ מנהיג "המדינה האסלאמית". דגלים שחורים הונפו גם בהפגנת הזדהות עם תושבי רצועת עזה שנערכה בעכו ביולי 2014 במחאה על הפצצות צה"ל ברצועה.¹⁸

אתר האינטרנט הישראלי "חדשות 0404" דיווח פעמיים מאז תחילת מבצע "צוק איתן" על הופעת דגלים שחורים בתוך העיר נצרת.¹⁹ לפי הדיווחים של "חדשות 0404", דגל שחור נתלה ממרפסת אחת הדירות בנצרת, וכלי רכב עליהם מדבקת דגל שחור נצפו בעיר. לפי דיווחים אחרים, דגלים שחורים נצפו "בעכו, בנצרת, באום אל-פחם, בכפר כנא, בסח'נין ובמזרח ירושלים".²⁰

פורטל החדשות הערבי-נוצרי "סטאר-2000" דיווח בסוף יולי 2014 על הצבת שלט ובו הדגל השחור מול כנסיית הבשורה בנצרת, שהיא מן המקומות הקדושים ביותר לנצרות.²¹ לפי דיווח זה, בשנים האחרונות נתקלים בני הקהילה הנוצרית בצפון ישראל ועולי רגל נוצריים באיומים, בעוינות ובהתרסה מצד גורמים אסלאמיים קיצוניים שקוראים תגר על האמונה הנוצרית. אם בעבר

היו הנוצרים מורגלים בהתרסה שבאה לידי ביטוי בהנפת דגלים ירוקים,²² כיום מונפים הדגלים השחורים.²³ כך, למשל, באוקטובר 2014 רוססה כתובת "דאעש בדרך" ליד היישוב הנוצרי בענה שבגליל,²⁴ שהצטרפה למערך שלם של סרטוני תעמולה המופצים באינטרנט ומראים את הצפוי לקרות כאשר "דאעש מגיע".

יהודים, נוצרים ו"המדינה האסלאמית"

האיום הגלום ב"מדינה האסלאמית" – ארגון שהכריז על היותו "ח'ליפות"²⁵ ועל מנהיגו כ"ח'ליף" (מנהיג המוסלמים בכל העולם הסוני) – משפיע בצורה ישירה על הנוצרים במזרח התיכון. למשל, בעיר מוצול בצפון עיראק, שנכבשה בידי לוחמי "המדינה האסלאמית", הועמדו בפני הנוצרים שלוש ברירות: להתאסלם, להישאר במקומם ולהיות כפופים לחוק האסלאמי תחת הגדרה של בני חסות ("הֶלֶל אֶדְ'מָה"), הנדרשים לשלם מס גולגולת ("ג'זיה"), או למות. המוני נוצרים ברחו מהעיר והפכו לפליטים, כשהם מצטרפים לבני מיעוטים אחרים שמעליהם מרחפת סכנת מוות.²⁶

לעומת הנוצרים, מעמד היהודים בעיני "המדינה האסלאמית" נחות אף יותר. לתפיסתם, הנביא מוחמד נלחם, ניצח והשפיל את היהודים של חצי האי ערב, ועל כן חייבים גם ממשיכיו כיום לנצח את היהודים ולהשפילם. הקמתה של מדינה יהודית נתפסת כהתגרות ישירה באללה, דבר שהביא לשימוש במונחים דתיים בכדי להצדיק מאבק אלים ואי-השלמה עם קיומה של ישראל:²⁷ "הואיל ומחמד עצמו הפעיל ג'האד [...] תקפה מצוותו ללא הרף",²⁸ ומאחר וזוהי מצוותו, שואפים הסלפים להגשימה. ואכן "המדינה האסלאמית" בפרט וחסידה הסלפיה-ג'האדיה בכלל מיישמים כיום הן את השריעה והן את הג'האד נגד הלא מוסלמים. דוגמאות לכך אפשר למצוא לא רק בעיראק ובסוריה, אלא גם במדינות ברחבי העולם.

האיום שמציבים תומכי "המדינה האסלאמית" בפני הנוצרים בישראל, הביא לפתיחתו של עמוד פייסבוק בשם "חושפים אנשי דאעש בישראל", אשר כשמו כן הוא – נועד לחשוף ערבים ישראלים המזדהים עם ה"ח'ליפות".²⁹ מפעיל העמוד, אדם שהזדהה בשם הבדוי "יוחנא", טען בראיון טלפוני לתוכנית הטלוויזיה "צינור לילה" (13 באוגוסט 2014) כי חשף יותר מ-300 "תומכי דאעש" ישראלים וכי אלה מאיימים על חייו ועל חיי חבריו בשל פעילותם בעמוד הפייסבוק.³⁰ לדבריו, אחד מהערבים-הישראלים שנחשפו כתומכי "דאעש" קרא להחזיר את הדגל השחור לנצרת ואיים כי "צריך לעשות פיגוע" בעיר; אחר איים כי יערוף את ראשו של "יוחנא", אשר הביע בשל כך חשש לחייו.

שאדי חלול, איש "הפורום לגיוס נוצרים לצה"ל",³¹ אמר כי לדעתו, לעליית "המדינה האסלאמית" יש השפעה ישירה על ערביי ישראל המוסלמים והנוצרים כאחד: "מעגלים רחבים מאוד בקרב האוכלוסייה המוסלמית בישראל מזדהים עם

דאעש [...] רק חלקם נותנים לכך כעת גם ביטוי חיצוני". הוא טען כי "הנפת דגלי דאעש מלווה בשיח נרחב על חיסול הנוצרים והיהודים ה'צלבנים' בישראל".³² כבן המיעוט הנוצרי, חלול חושש ש"אם יהיו באיזה שלב התפרעויות, הן ינצלו את המומנטום להתארגנות משמעותית יותר – תחילה נגד נוצרים, ובהמשך נגד ישראל בכלל".³³

כתבה שפורסמה באתר Ynet ב־6 בספטמבר 2014 קובעת כי יותר ויותר ערבים ישראלים מזדהים עם "המדינה האסלאמית", מה שמגביר את המתרחבות בתוך המגזר הערבי-מוסלמי במדינה. כך, למשל, לאחר שאימאם שהטיף במסגד בצפון הביע את תמיכתו בארגון "המדינה האסלאמית" יצאו נגדו המתפללים במקום ודרשו לסלקו.³⁴ במקום אחר אמר מתפלל כי "דאעש הם היחידים היכולים להקים מדינה אסלאמית, וטוב שהם מענישים אנשים. אני מקווה שהם יגיעו לארץ". לפי הכתבה ב־Ynet, דבריו אלה הובילו לקטטה.³⁵ שייח' חמאד אבו דעאביס, ראש הפלג הדרומי של התנועה האסלאמית בישראל, אמר לפי אותה כתבה, כי "בארגון דאעש מעלים דרישות סבירות, כמו הקמת מדינה לאסלאם, אבל השיטות שלהם להשגת המטרות גורמות לחששות מצד מדינות רבות בעולם". למרות זאת, השייח' לא מצא לנכון לגנות אותן "שיטות". שייח' אחר, מאזור הגליל, אמר כי הוא "אישית תומך בדאעש", ותושב טירה שבמשולש העיד בכתבה כי הוא מכיר אנשים שהחלו לתמוך ב"מדינה האסלאמית" וכי בעירו ישנם לפחות אלף תומכים בארגון.³⁶

הדגל השחור בין הסלפיה לסלפיה-ג'האדיה

בכדי להבין תופעה כמו "המדינה האסלאמית", צריך להבין מהי הסלפיה (سلفية).³⁷ תנועת הסלפיה היא "תנועת הבראשית של התחייה האסלאמית במאה ה־20". משמעות המילה "אל-סלף" (السلف) היא "אב קדום", והמילה "סלפיה" באה לתאר את "ההליכה בדרך אבות האסלאם".³⁸ הסלפיה נובעת מתוך הפוונה, הצורך והרצון לטהר את "האסלאם מן הפגמים שדבקו בו ושיבה אל ימי 'תור הזהב' של האסלאם [תקופת ימי חייו של הנביא] – מחמד והח'ליפים הראשונים".³⁹ הקריאה לסלפיה בישרה על תחילתו של מירוץ בין קנאים שהתחרו ביניהם מי מדמה את בני דורו של הנביא מוחמד הן בדיבור והן במעש, תוך התרחקות "מכל שטרם נודע לדור הנביא".⁴⁰ יתרה מכך, הקריאה לסלפיה משמעה "התנגדות לוחמנית לדמוקרטיה ולחירות האזרחים".⁴¹

המושג "אבות האסלאם" נובע מהמושג "הקדמונים הצדיקים" (או "הראשונים ישרי הדרך" – אל-סלף א-צאלח) ומספק השראה לנאמני הסלפיה-ג'האדיה שרוצים לשחזר את ניצחונות האסלאם בתקופת מוחמד והח'ליפים.⁴² תקופה זו התאפיינה בכיבושים נרחבים ומהווה "מופת ומקור ההשראה למוסלמים הקיצונים

[הסלפים]".⁴³ הפיגועים המבוצעים בידי "המדינה האסלאמית" מוצדקים בכך שהם חיקוי מעשיהם של "הקדמונים הצדיקים".⁴⁴

שייח' סלפי המתגורר בשטחי הרשות הפלסטינית טען בראיון ל"מעריב" כי תנועת הסלפיה אינה תנועה אלימה, אלא כזו המתמקדת בהפצת האסלאם (דְעוּה). לדבריו, הסלפיה התפצלה לשתי זרועות – סלפיה שכלית (סלפיה דעויה) וסלפיה-ג'האדיה.⁴⁵ בעוד הראשונה אמונה על הכשרת לבבות וקריאה להפצת האסלאם ברחבי העולם (כמו תנועת ה"תבליע"),⁴⁶ השנייה דוגלת בפעולה אלימה במטרה לייסד את שלטון האל עלי אדמות כאן ועכשיו. הסלפיה-ג'האדיה היא המקור לארגוני טרור המזוהים עם הג'האד העולמי, החותרים הלכה למעשה לאותה מטרה.

הרעיון הסלפי והרדיקליזם האסלאמי צמחו בהקשר ישיר ועקיף למדינת ישראל והמערב ושורשיהם נעוצים בתקופת השלטון הבריטי במזרח התיכון, בדגש על מצרים וארץ ישראל (פלשתינה המנדטורית).⁴⁷ חאג' אמין אל-חוסייני, המופתי של ירושלים, למד במצרים באוניברסיטת "אל-אזהר" אצל מוחמד רשיד רִדְ'א, מחשובי התיאורטיקנים המוסלמים במאה העשרים, שהניחו את התשתית לצמיחת זרם הסלפיה של ימינו.⁴⁸ תלמיד נוסף של רד'א וחברו של המופתי היה חסן אל-בִּנְאָא, מייסד "האחים המוסלמים".⁴⁹ יתכן כי המופתי, שהיה נאמן לרעיון הפאן-אסלאמי,⁵⁰ היה מוגדר כיום כ"סלפי" ואולי אף כ"סלפי-ג'האדי", שכן הוא התנגד ללבוש מערבי, הסית לרצח יהודים ו"בוגדים" (ערבים שמכרו קרקעות ליהודים), קרא למלחמת קודש עולמית נגד היהודים בארץ ישראל ובעולם, ונגד המערב הדמוקרטי, ופעל במרץ למימוש רעיונותיו ומזימותיו.⁵¹

מספר קבוצות מוסלמיות חמושות פעלו בארץ נגד היישוב היהודי בתקופת המנדט הבריטי. הקבוצה האידיאליסטית, הפעילה והחשובה ביותר הייתה "אל-פִּך אל-סִּוְד" ("היד השחורה") של שייח' עז א-דין אל-קסאם (1883–1935). אל-קסאם, סורי במוצאו, קיבץ תחתיו קבוצה קטנה של אנשים שהתחייבו לדרך המאבק האלים נגד היהודים מזה והבריטים מזה. בדומה למופתי ואל-בנא, גם הוא למד באל-אזהר, והושפע מהוגי הסלפיה. גישתו כלפי היישוב היהודי, שהפכה ברבות השנים לסמל ו"דוגמא שלאורה יש ללכת", הייתה קיצונית אף יותר מזו של המופתי.⁵² הזרוע הצבאית של חמאס, כמו גם הרקטות המשוגרות אל עבר ערי ישראל על ידי פעילי הארגון וארגונים אסלאמיים נוספים, נקראות על שמו. בשנת 1953 נוסד בירושלים ארגון "חִזְב א־תַּחְרִיר" ("מפלגת השחרור") בידי המטיף תקי א-דין אל-נַבְהֶאֲנִי. ארגונו קרא תגר על השלטונות בארצות ערב ועל רעיונות פוליטיים שהיו שכיחים באותה תקופה (לאומיות, פאן-ערביות, האידיאולוגיה הפוליטית של "האחים המוסלמים") וביקש להחיות את מוסד הח'ליפות.⁵³ הג'האד, מבחינתו של נבהאני, נחשב למכשיר באמצעותו המדינה

האסלאמית העתידית תרחיב את שטחיה אל תחומי "דָאָר אַל-חֶרֶב".⁵⁴ מלחמת ששת הימים הייתה כקו שבר בעולם הערבי המוסלמי.⁵⁵ לאחריה החלו התיאוריות שפותחו בידי הוגי דעות כגון אל-נבהאני, סיד קֶטֶב⁵⁶ והשייח' ד"ר עבדאללה עֶזְאם⁵⁷ להתגבש לכדי משנה סדורה למאבק קדוש ועולמי למען ח'ליפות אסלאמית חדשה. שלושה אלה, יחד עם אוסאמה בן לאדן, הניחו את אבני הדרך ליסודו של זרם הסלפיה-ג'האדיה כיום. על אף השוני ביניהם, נראה שרעיונותיהם הותכו יחדיו, וביכולתם להסביר את מה שמוכר כיום בתואר "המדינה האסלאמית".

בנובמבר 2013 פורסם באינטרנט סרטון וידאו בו מתועד איש "חזב א־תחריר" כשהוא מטיף למלחמה ביהודים ונגד ויתור על אדמה אסלאמית כמו יפו או חיפה.⁵⁸ לפי מטיף זה, "אדמת פלסטין היא אדמה אסלאמית ואדמת וְקֶף⁵⁹ ואין היתר לוותר עליה". המסר ליהודים ברור: "אין לנו עבורם אלא החרב, עד שיגיע היום [יום הדין] בו האבנים והעצים יקראו: הו עבדו של אללה, הו מוסלמי, זהו יהודי מאחורי, בוא והרגהו".⁶⁰ "חזב א־תחריר" אמנם נחשב בעולם כארגון לא אלים שפעילותו הפוליטית לגיטימית וחוקית,⁶¹ אך האידיאולוגיה שלו חופפת במידה רבה לזו של ארגונים סלפים אחרים, אשר לא בוחלים בשימוש באלימות קיצונית לצורך קידום מטרותיהם. יחד עם זאת, אף ש"חזב א־תחריר" דוחה מבחינה רשמית אלימות, הוא מקבל, כפי שהבחינו חוקרים שונים, את זכותם של מוסלמים (סונים) להגנה עצמית באמצעים אלימים.⁶²

ההתייחסות לישראל כאדמת וקֶף מזוהה אמנם יותר עם השיח של חמאס, אך האמירה המצוטטת לעיל של איש "חזב א־תחריר" מבטאת דחייה מוחלטת של רעיון הוויתור על אדמות שהיו בבעלות אסלאמית בעבר, דהיינו – אדמות שהיו שייכות לח'ליפיות האסלאמיות השונות. כך או כך, מדובר בארגון שמסית בצורה חריפה לא רק נגד יהודים והמערב, אלא גם נגד כל סוג שלטון שאינו סלפי טהור ואינו מיישם את השריעה. זוהי נקודת ההשקה של "חזב א־תחריר" עם הזרם הסלפי-ג'האדי.

הפעילות החברתית-הסברתית שחסידי הסלפיה-ג'האדיה עושים במסגדים, ברחובות ובמרחב הסייבר כאחד מגדילה את טווח השפעתם על האוכלוסייה הרחבה ומובילה בהכרח להקצנה.⁶³ ויליאם לורנס וחיים מלכה בחנו את צמיחת הדור החדש של הסלפיה-ג'האדיה בצפון אפריקה, אותו הם מכנים "הקיצוניות החדשה". דור זה מאופיין בפעלתנות חברתית ובניסיון ללכת לקראת אוהדים פוטנציאליים כאמצעי להתבססות בקרב האוכלוסייה. אמנם, חסידי זרם זה אינם מצליחים לסחוף המונים, אך הם מהווים גורם מסוכן שחותר תחת אושיות המדינה ובעל יכולת לערער את יציבותן של ממשלות חלשות.⁶⁴

מה משמעותו של הדגל השחור שמעורר הדים כה רבים, ואולי אף פניקה, ברחבי העולם? לפי "המרכז ללוחמה בטרור של המכללה הצבאית 'ווסט-פוינט'

בוורג'יניה, ארצות הברית, הדגל השחור ייצג בעבר את הנביא מוחמד וממשיכיו הח'ליפים ושימש בתור דגל המלחמה שלהם.⁶⁵ עבור התנועה האסלאמיסטית של זמננו, "הדגל השחור מסמל גם ג'האד התקפי וגם את תומכי הקמת הח'ליפות האסלאמית מחדש".⁶⁶ לדגל זה, עליו חקוקה ה"שְהָאָדָה",⁶⁷ משמעות רבה עבור ארגון "המדינה האסלאמית" שצמח בעיראק.⁶⁸ דגל זה הונף לראשונה בעיראק כדגלה של השושלת העבאסית,⁶⁹ שבירתה הייתה בגדאד – כיום יעד לכיבוש של "המדינה האסלאמית".

השימוש שנעשה בדגל השחור נובע מרצונם של הסלפים לחקות את הנביא מוחמד. דגל זה עלה לתודעה העולמית עקב השימוש שנעשה בו בידי אוסאמה בן לאדן, מנהיג ארגון "אל-קאעדה", ובידי ארגונים שונים, אלימים במעש או ברטוריקה.⁷⁰ "חזב א-תחריר", למשל, הוא דוגמה לתנועה סלפית לא אלימה (במעש) המבקשת לחדש את הח'ליפות ומשתמשת בדגלים שחורים ולבנים בתור מייצג. למעשה, השימוש של "חזב א-תחריר" בדגלים השחורים קדם לשימוש שעושים בו ארגוני ג'האד סלפים. יחד עם זאת, אין ספק שמאז הופעת "אל-קאעדה" על במת ההיסטוריה (וכיום "המדינה האסלאמית"), דגל זה הפך למזוהה קודם כל עם הטרור הסלפי-ג'האדי. הג'האדיסטים "השתלטו" בעזרת אלימות על "זכויות היוצרים" בנוגע לשימוש בדגל זה, והוא הפך למיצגם. התעצמותם, המלווה באימוץ הדגל השחור, מצביעה על רצון להתחבר לגורם כוח הצובר תאוצה.

בין "אביב ערבי" ל"חורף אסלאמי"

כאשר פרצו האירועים אשר כונו "האביב הערבי", ודגלים שחורים הונפו במדינות רבות, לעיתים תוך זעקות "אובאמה, אובאמה, כולנו אוסאמה",⁷¹ העלה הדבר חששות מפני נחשול אסלאמי-קיצוני שעתיד להתגלות כ"חורף ג'האדי".⁷² ד"ר וויליאם מק'קנטס (McCants), מומחה לחקר האסלאם הרדיקלי ממכון ברוקינגס, ניסה להרגיע את החששות במאמר שפרסם תחת הכותרת "דגל שחור", בו טען כי לפני שלוחצים על "כפתור הפאניקה", ראוי לזכור כי הופעת הדגלים השחורים בהפגנות לא בהכרח מצביעה על נוכחות של תומכי הג'האד או של ארגון טרור ג'האדי כזה או אחר.⁷³ מק'קנטס טען כי ייתכן והופעת הדגלים השחורים בהפגנות ברחבי העולם הערבי היא ביטוי לתופעות שונות, הכוללות צעירים המנצלים את החופש שבידיהם בכדי להפחיד את הוריהם; שימוש בידי סלפים המשמיעים את כעסם בציבור בעזרת סמל מוכר שמכה בהלם; והבעת תקווה בסגנון "הלוואי והייתם פה", המשקפת שאיפה ומשאלת לב יותר מאשר מציאות. האם טענה זו של מק'קנטס תקפה לגבי ישראל? האם היא תקפה גם יותר מארבע שנים לאחר פרוץ האירועים שזעזעו את המזרח התיכון? אי אפשר להתעלם מן העובדה כי הנפת הדגל השחור בידי פעילים סלפים מתרחשת כיום על רקע

עלייתו של גורם כמו "המדינה האסלאמית" בסוריה ובעיראק, אשר הפך למוקד של תשומת לב עולמית.

גורמי ביטחון ישראליים, שהתראיינו בעילום שם לחדשות ערוץ 2, טענו כי כעשרים ערבים ישראלים הצטרפו לארגוני ג'האד עולמי הנלחמים בסוריה ובעיראק.⁷⁴ מכתבה שעסקה בנושא זה עולה כי מדובר בתהליך שהתפתח רק בשנים האחרונות, בעיקר מאז שמלחמת האזרחים בסוריה "נחטפה" בידי כוחות ג'האדיסטים. לפי אחד המרואיינים בכתבה, "בשנה האחרונה יש הקצנה גדולה מאוד בכמה ישובים בדואים בנגב וערבים בצפון בכל הנוגע ליישום חוקי 'השריעה'. גם כאלה שהיו חילונים נשאבו והושפעו מהרעיונות הקיצוניים".⁷⁵

במילים אחרות, יותר ויותר אנשים מקבלים השראה מ"המדינה האסלאמית", מושפעים ממנה ונמשכים אליה. זוהי תופעה שאינה ייחודית לישראל והיא מתרחשת בכל רחבי העולם, אך בהקשר ישיר למזרח התיכון. פעילות ג'האדיסטים במרחב המזרח תיכוני, "בסיני ובמיוחד [...] בסוריה, מחזקת את התמיכה בהם בגדה", נכתב ב"הארץ",⁷⁶ לאחר שכוח מיוחד של שב"כ וצה"ל הרג שלושה פעילי סלפיה-ג'האדיה ליד חברון.⁷⁷ אם אכן הסלפים הם כוח עולה בגדה המערבית, יש לבחון האם הם גם כוח עולה בקרב ערביי ישראל.

ביטויי וייצוגי הג'האד העולמי בישראל

לפי שירות הביטחון הכללי, התארגנויות סלפיות-ג'האדיות בארץ עסקו בתכנון פיגועים וגילו שאיפה לצאת לחזיתות ג'האד כמו צ'צ'ניה ואפגניסטן. במסמך של השב"כ מ-2012 נכתב כי "במגזר הערבי בלטה באחרונה הזדהות עם רעיונות 'הסלפיה-ג'האדיה'. למרות שמדובר בתופעה מצומצמת, ניכר כי היא תופסת אחיזה ומהווה מוקד משיכה לצעירים קיצוניים במגזר".⁷⁸

תאי טרור שקיבלו השראה מ"אל-קאעדה" והזדהו עם משנת הארגון נחשפו באזור ירושלים והמשולש (ג'לג'וליה).⁷⁹ בשנת 2008 עצרו כוחות הביטחון שני בדואים מרהט אשר קיבלו השראה מהג'האד העולמי ותכננו לבצע פיגועים בישראל.⁸⁰ בכל המקרים הללו מילא האינטרנט תפקיד מרכזי ונכח בכל שלב – מרגע קבלת ההשראה דרך התכנון ועד הביצוע או הניסיון לביצוע.⁸¹

בין השנים 2010–2011 גדע שירות הביטחון הכללי את צמיחתו של תא טרור המזוהה עם "אל-קאעדה" והונהג בידי השייח' נאט'ם אבו סלים סכאפה, האימאם של מסגד שהאב א-דין בנצרת ומייסד "ג'מאעת אנצאר אללה בית אל-מקדס אל-נאצרה" ("קבוצת תומכי האל ירושלים נצרת"). תא טרור זה, אשר חלק מחבריו ניסה להגיע לסומליה לצורך מימוש האידיאולוגיה שלו,⁸² עומד מאחורי רצח נהג המונית יפים ויינשטיין (נובמבר 2009), תקיפות של יהודים ונוצרים ותכנון פיגועים וחטיפות של אזרחים וחיילים.⁸³

ככל הידוע, קבוצתו של אבו סלים סכאפה הייתה הביטוי הסלפיה-ג' האדי המאורגן הראשון שהופיע בתוך שטחה של מדינת ישראל. קבוצה זו היוותה איום ברור על מי שנתפס בעיני חבריה כ"אויבי האסלאם" – אזרחים ישראלים לא מוסלמים, חיילים ואפילו האפיפיור.⁸⁴ השופטת במשפטו של אבו סלים אמרה כי "אין לראות בפרסומיו של הנאשם אמירות תמימות, אלא התניית דרך להשלטת תורתו המזדהה עם אל-קאעדה והג'האד העולמי בכוח באמצעות טרור". היא הוסיפה כי "אלמלא הופסקה פעילותו, היו פעולות הטרור של מאמיניו מתרחבות".⁸⁵ לפי הכרעת הדין, הקהל שנחשף לתעמולה של אבו סלים במסגד, בחדרי חדרים או ברשת האינטרנט מנה אלפי בני אדם. "כאשר מספר כה גדול של אנשים נחשף לתכנים אלו, גובר הסיכוי כי לפחות אחד או אחדים מתוכם יחליט לפעול בהתאם לאותם תכנים ויעשה מעשה אלימות או טרור".⁸⁶

האיום הגלום בחסידיו של אבו סלים סכאפה – פעילי הסלפיה-ג' האדיה הישראלים – ממשיך להיות רלוונטי גם כיום. למעשה, הוא אף גובר נוכח פעילותו של ארגון הטרור "המדינה האסלאמית", שכוחו מתעצם עד כדי כך שהוא מוגדר כאיום על מדינות רבות ברחבי העולם, כולל ישראל.

לחפש דגלים שחורים בפייסבוק

כיצד ניתן לדעת אם משהו "תומך" או "מזדהה" עם הסלפיה-ג' האדיה בכלל ועם ארגוני טרור כמו "אל-קאעדה" או "המדינה האסלאמית" בפרט? מה מצביע על כך שפרופיל פייסבוק או טוויטר מסוים הוא "תומך דאעש"? לחסידי הסלפיה-ג' האדיה ברשתות החברתיות יש מאפיינים משותפים; הדגל השחור הוא אחד מהם. מאפיינים נוספים הם ביטויי הערצה למנהיגים בולטים בתנועת הג'האד העולמי (כמו בן לאדן או אבו מצעב אל-זרקאוי⁸⁷); הפצת תמונות וסרטוני תעמולה; מעקב אחר מטיפים או קבוצות המזוהים עם הסלפיה-ג' האדיה; כתיבה ושיתוף של הודעות תמיכה ב"ג'האד" (כרעיון ובמעשה) ובנציגיו (ה"מג'האדין"), או לחילופין איום על "אויבי האסלאם".

לפי מחקר שנערך על ידי מכון "פיו" (Pew), פייסבוק היא הרשת החברתית המועדפת על הגולשים באינטרנט על פני שאר הרשתות (טוויטר, אינסטגרם ועוד).⁸⁸ על פי נתונים של חברת "אלקסה" (Alexa), המדרגת אתרי אינטרנט, האתרים הפופולריים בישראל הם מנוע החיפוש גוגל, פייסבוק, יוטיוב ו-Ynet. הרשת החברתית טוויטר ממוקמת רק במקום ה-17.⁸⁹ את הנתונים הללו אפשר להשליך גם על המגזר הערבי בישראל.⁹⁰ אם פייסבוק היא הרשת המועדפת על בני מגזר זה, סביר להניח שמרבית הפעילות של חסידי הסלפיה-ג' האדיה בישראל תיעשה גם היא ברשת חברתית זו. מאחר וכך, ניתן להגיע מחבר פייסבוק אחד לעשרות ומאות של חברים אחרים ולבחון את המידע שהם מפרסמים.

לפי "יוחנא", מנהל עמוד הפייסבוק "חושפים אנשי דאעש בישראל", הוא מצא כ־300 חשבונות פייסבוק של "תומכי דאעש". אחד מהם הוא "אבו מצעב א־צפורי" ששמו האמיתי הוא רביע שחאדה.⁹¹ א־צפורי ציין כי נצרת עילית היא עיר מגוריו וכי למד הנדסה במכללת אורט סינגלובסקי בתל אביב.⁹² כיום הוא נמצא בסוריה. הכינוי "אבו מצעב א־צפורי" יכול להצביע על קשר לכפר צפורה,⁹³ וכנראה גם על הזדהות עם אבו מצעב אל־זרקאוי.

אבו מצעב א־צפורי מתועד בסרטון וידאו שהופץ באינטרנט בחודש מאי 2014 כאשר הוא פונה לנוצרים ולעלווים ואומר כי הוא וחבריו "אוהבים את המוות למען אללה יותר מאשר אתם אוהבים את החיים". הוא אף איים כי הוא וחבריו באו לשתות את דמם "הטעים" של העלווים.⁹⁴ בראיון לאתר האינטרנט של העיתון "כָּל־אֶל־עָרָב", מבהיר א־צפורי כי אינו נלחם למען הפלת משטר אסד בסוריה אלא במטרה לייסד מדינה אסלאמית. היעד הבא שלו הוא שחרור פלסטין ומסגד אל־אקצא. לדבריו, "לא אחזור לפלסטין האהובה אלא ככובש".⁹⁵

הזדהותם של חסידי הסלפיה-ג'האדיה מישראל עם "המדינה האסלאמית" באה לידי ביטוי במילים, כמו במקרה של עדנאן עלא א־דין,⁹⁶ עורך דין מנצרת שפרסם את החדית' שהוזכרה קודם וקוראת להרג יהודים ביום הדין.⁹⁷ ב־8 בספטמבר 2014 העלה א־דין לעמוד הפייסבוק שלו תמונה מתוך סרטון הוצאתו להורג של סטיבן סוטלוף, עיתונאי יהודי בעל אזרחות ישראלית־אמריקאית, שנחטף בידי מורדים סוריים, נמכר לארגון "המדינה האסלאמית" והוצא להורג בעריפת ראש בידי בריטי המכונה "ג'האדי ג'ון". את התמונה פרסם א־דין תחת הכותרת "קורבן המדבר אנגלית שוטפת מהלך אימים על הכופרים [...] האם נראה קורבן המדבר עברית?!"⁹⁸

עדנאן עלא א־דין לא נשאר ב"שלב התיאוריה", ובינואר 2015 דווח כי נעצר יחד עם שישה מחבריו. התברר כי עמד בראש חוליה המזוהה עם "המדינה האסלאמית".⁹⁹ החוליה השתתפה במפגשים עם מטיף סלפיה-ג'האדי "בכיר ומוכר בצפון", עמדה בקשר עם פעילי "המדינה האסלאמית" בסוריה ובעיראק, כולל ישראלים אחרים, ואף התאמנה בשחיטת כבשים, כנראה כהכנה לקראת שחיטת בני אדם.¹⁰⁰ מדברים אלה עולה שיש לאזרחי ישראל המוסלמים דמות וסמכות רוחנית לנהות אחריה (אותו שייח' בכיר ומוכר מהצפון), וכי אלה מביניהם המעוניינים להצטרף לארגון "המדינה האסלאמית", ואלה שכבר הצטרפו אליה, מודעים זה לזה.

עוד ועוד ערבים ישראלים נמשכים ל"מדינה האסלאמית" – "להיט שכולם מדברים עליו ורוצים להיות חלק ממנו".¹⁰¹ לא מעטים מהם ניסו לצאת לסוריה בכדי להצטרף ל"ח'ליפות", אך נתפסו.¹⁰² אחרים עוכבו מיציאה מהארץ, כמו הישראלי פֶּרִים מְרִסֵּל ח'אלד אבו צאלח, המתגורר לפי עמוד הפייסבוק שלו

בסח'נין. אבו צאלח פרסם ב־1 באוגוסט 2014 צילום של צו עיכוב יציאה מהארץ שהוצא נגדו לאור "חשש ממשי שיציאתו [...] עלולה לפגוע בביטחון המדינה".¹⁰³ תוקפו של הצו היה עד 30 באוגוסט 2014. אבו צאלח היה אחד החברים של עדנאן עלא א־דין בפייסבוק ובחוליה שבראשה עמד.

כפי שניתן לראות, ישנם תומכי ג'האד עולמי בישראל שציינו בריש גלי את מקום מגוריהם, וכך מקל הדבר על זיהוים כישראלים. עם זאת, ישנם כאלה המסתירים את פרטיהם האישיים, ולמרות זאת אפשר לדלות מידע לגביהם ולגבי חבריהם. דוגמה לכך מצויה בעמוד הפייסבוק של "ג'בארין-ג'בארין", שלא מציין מהיכן הוא. עם זאת, מאחר והעמוד פתוח לציבור, אפשר לראות את שלל ביטויי ההערצה שלו לארגון "המדינה האסלאמית" ומנהיגיו בהווה ובעבר.¹⁰⁴ לבעל חשבון זה יש 373 חברים, ביניהם ישראלים רבים, ובהם עדנאן עלא א־דין ואבו מצעב א־צפורי.

"אבו יוסף אבו חוסיין" מציין כי הוא מתגורר בבקה אל־ע'רביה וכי למד בבית הספר התיכון למדע וטכנולוגיה בעירו.¹⁰⁵ תמונת הפרופיל שלו היא של אחד ממפקדי השטח הבולטים של "המדינה האסלאמית", עדנאן אסמאעיל אל־ב־לאן,¹⁰⁶ והוא העלה לחשבונו תמונות של אבו מצעב אל־זרקאוי ושל אבו בכר אל־בגדאדי בתור "הח'ליף אבראהים".¹⁰⁷ מאחר והחשבון שלו פתוח לקהל הרחב ניתן לראות לא רק את תמונותיו ופרסומיו, אלא גם את 446 חבריו (נכון לספטמבר 2014) – רבים מהם ערבים ישראלים (כולל אלה שצוינו לעיל) שלא מסתירים את הזדהותם ותמיכתם ב"מדינת הח'ליפות האסלאמית" והעומד בראשה.

כיצד ניתן לדעת שבעל החשבון הוא ישראלי, גם אם אינו מציין זאת במפורש? ראשית, השם בו הוא בוחר יכול לרמז על מוצאו או על מקום מגוריו (כמו במקרה של "א־צפורי"). דבר בולט בקרב חבריו של "ג'בארין-ג'בארין" הוא שלאחדים מהם יש שם משפחה דומה – ג'בארין – המופיע בווריאציות שונות (למשל, באנגלית: Gbren, Gbareen, Jabarin). ביניהם בולט עמוד הפייסבוק של "מוסא ג'בארין", שתמונת הפרופיל שלו היא של "הח'ליף אבראהים".¹⁰⁸ חלקם גם מציינים את אום אל־פחם כעיר מגוריהם. בדיקה פשוטה במנוע החיפוש גוגל מגלה כי אחת החמולות הגדולות באום אל־פחם היא חמולת ג'בארין – מה שמסביר את הימצאותם של אחדים מהם בקרב חברי הפייסבוק של אותו "ג'בארין-ג'בארין" ומחזק את הטענה כי מדובר בישראלי.

ערבי ישראלי אחר שאינו מסתיר את תמיכתו בארגון "המדינה האסלאמית" הוא "ת'אָ'ר סלים" המציין בעמוד הפייסבוק שלו כי הוא מתגורר בכפר מְקִיִּיבֶּלָה בצפון ישראל.¹⁰⁹ סלים הקדיש את ברכתו לכבוד חג הרמדאן של שנת 2014 ל"ח'ליף אבראהים" ולמולא עומר, מנהיג הטליבאן באפגניסטן. ב־5 ביולי 2014 פרסם סלים

תמונה של מנהיג "המדינה האסלאמית".¹¹⁰ עשרה אנשים עשו "לייק" לתמונה, ביניהם עדנאן א־דין וישראלים נוספים.

הפרק החמישי והאחרון בסדרת הכתבות "איום דאעש" של צבי יחזקאלי (שודר ב־11 בספטמבר 2014) התמקד בפעילי "דאעש" ובתומכיהם בתוך ישראל. מרבית המרואיינים בתחקיר שללו את ארגון "המדינה האסלאמית" ודרכיו. היו שהסכימו עם הרעיון, אך התנגדו לדרך האלימה. היו גם אחרים – שניים מהם התראיינו בפרק זה של התחקיר – שהביעו תמיכה ב"ח'ליפות" ובדרכיה. המסקנה העולה מהתחקיר הייתה ברורה: "המדינה האסלאמית" כבר כאן!¹¹¹

שייח' אבו סלים, "א־צפורי", עדנאן עלא א־דין, אבו צאלח ורבים אחרים שלא הוזכרו במאמר זה מפאת קוצר היריעה, הינם "חברים" בפייסבוק. הם ביטוייה הישראליים של קהילה מיליטנטית בין־לאומית שמתקיימת ומתפתחת במציאות ובמרחב הסייבר. קהילה זו מציבה דילמה לשירותי הביטחון. אם הסלפים הישראליים ייעצרו, הדבר יגביר את המוניטין שלהם בקהילה הסלפית־ג'האדית המקומית והעולמית, שלא לדבר על כך שהם יוכלו להמשיך להפיץ את משנתם גם מבית הכלא. מנגד, אם הם ימשיכו להיות חופשיים, הם עלולים לגרום לאחרים להקצין את עמדתם, או לנסות לממש את הדוקטרינה בעצמם – ביציאה לחזית הג'האד או בביצוע פיגוע.

החשש של השב"כ מפני יציאתם לסוריה של ערבים אזרחי ישראל הוא כי אותם אנשים "ינוצלו בידי גורמי טרור בזירה זו, הן כמקור מידע על יעדים בארץ והן לפעילות צבאית נגד מדינת ישראל".¹¹² גם ראש המוסד לשעבר, אפרים הלוי, הזהיר מפני ישראלים שמצטרפים לארגוני ג'האד בסוריה.¹¹³ אל האיום הזה, שהוא בבחינת איום גלוי (שכן ידוע מי יוצא מהארץ ואפשר להעריך אם פלוני ימשיך לסוריה או לעיראק), יש להוסיף את האיום הסמוי, המגיע מכיוון המזדהים עם "המדינה האסלאמית", שהיו רוצים לראות בישראלי שמדבר עברית שוטפת את קורבנם.

סיכום

ההפגנות ההמוניות שפרצו בעולם הערבי בסוף 2010, שבמהלכן הונף "הדגל השחור", זעזעו את המזרח התיכון ונתנו זריקת מרץ לתנועת הסלפיה-ג'האדיה. חוקרים שונים טענו אז כי נוכחות של דגלים שחורים בהפגנות אינה מצביעה בהכרח על נוכחות של גורמי טרור. עם זאת, לאור מה שאנו יודעים כיום על התפתחותם של האירועים במזרח התיכון וצמיחתה המהירה של הנוכחות הסלפית באזור, כולל בתוך מדינת ישראל, ונוכח עלייתו של ארגון "המדינה האסלאמית", לא יהיה מופרך לטעון כי הנפת דגלים שחורים בעת הזו, ולו לשם התרסה, מצביעה על קיומו של גורם חתרני ועוין שחייב להיות מנוטר ומבוקר. גורם זה נמצא על

מסלול של הקצנה שאיש אינו יודע מתי יבשיל לכדי עשייה ויביא להגשמה בפועל של התיאוריה הסלפית, תוך יישום ג'האד אלים.

בישראל, כפי שצוין במסמך של השב"כ שצוטט בעמודים הקודמים, תנועת הסלפיה "תופסת אחיזה ומהווה מוקד משיכה לצעירים קיצוניים", אך לא מצליחה למשוך את ההמונים. כפי שיש כאלה שנמשכים לעוצמה, יש רבים אחרים שדוחים את מעשי הזוועה והברוטאליות שמפגינים פעילי "המדינה האסלאמית". זאת ועוד, דגלים שחורים נצפו רק בערים בודדות, בעוד שהפגנות והתפרעויות אלימות התרחשו בכל רחבי המדינה. הופעתם של דגלים שחורים בישראל מצביעה אמנם על נוכחות של חסידי הסלפיה-ג'האדיה, אך אין הדבר אומר בהכרח שאלה ינקטו צעדי אלימות. יש לזכור, עם זאת, שפעולה אלימה תלויה בראש ובראשונה באמצעים (או נכון יותר בחוסר אמצעים) שעומדים לרשות הסלפים הקיצוניים, ופחות מכך ברצונם.

הצלחותיו של ארגון הטרור "המדינה האסלאמית" בשדה הקרב בעיראק ובסוריה מלוות בטיהור אתגרי-דתי, בברוטאליות כלפי חיילים שבויים או אזרחים ובלוחמה פסיכולוגית אימתנית ויעילה החודרת לכל שכבות האוכלוסייה (בארץ ובעולם), וכוללת בין השאר הסתה נגד יהודים. כל אלה מקרינים על ערביי ישראל בכלל ועל חסידי הזרם הסלפי בקרבם בפרט. הזדהות עם גורם הכוח הג'האדי העולה מצפון מובילה להקצנה, וזו עלולה להתפרץ כלפי חוץ – בצורה של יציאה לחזיתות הג'האד – או כלפי פנים – בטרור של בודדים או ביצירת תשתיות מקומיות בהשראת הג'האד העולמי.

לעלייה של ארגון "המדינה האסלאמית" יש השלכות על החברה הישראלית כולה, שכן הקצנה של בודדים בתוך המגזר הערבי-מוסלמי משפיעה על סביבתם הקרובה; לגישתם הבלתי מתפשרת, אשר נהנית מרוח גבית הנושבת מעיראק ומסוריה, יש נטייה למשוך אחרים; יש להם גם השפעה על הסביבה הרחוקה: היחס שלהם כלפי נוצרים ויהודים (ומיעוטים אחרים) משתנה, הופך להיות אגרסיבי, מיליטנטי ואלים. כפי שראינו, הדבר בא לידי ביטוי בדיבור ובמעש; וכפי שמקרים רבים העידו בעבר, דיבורים מובילים לעיתים למעשים.

מי שמניף כיום את הדגל השחור, לא יכול לטעון כי זהו דגלם של המוסלמים כולם, לדאבונם של אנשי "חזב א-תחריר". למעשה, הדגל השחור הוא דגלה של תנועה פונדמנטליסטית ומיליטנטית בהווייתה, ברטוריקה שלה ובמעשיה, שמאפילה על ארגוני טרור לא סלפיים כמו חמאס. זהו דגל המלחמה שמניפים יחדיו סלפים "לא אלימים", ש"רק" קוראים בהפגנותיהם או בהטפותיהם לג'האד, וסלפים אלימים (הסלפיה-ג'האדיה) שמיישמים את רעיון הג'האד כמאבק אלים במציאות.

לאור המעשים המבוצעים בידי אנשי "המדינה האסלאמית" קבל עם ועדה, מי שמניף דגל שחור בין אם באנגליה, בישראל או בעיראק, ברחוב, בבית, מול כנסיית הבשורה בנצרת או כמדבקה על מכונית, יודע בדיוק עם מה הוא עצמו מזדהה ומה הדגל מייצג בהקשר הישראלי – את מלחמתו של מוחמד ביהודים. לכן, יש אולי מקום שמדינת ישראל תבחן חקיקה נגד ארגונים, קבוצות או בודדים המשתמשים בדגל השחור בתור המייצג שלהם, שכן בהנפתו כיום יש משום הסתה ברורה לרדיפה ופגיעה ביהודים ונוצרים, כמו גם בבני מיעוטים לא-מוסלמים אחרים (כמו דרוזים או בהאים).

הערות

- 1 שירות הביטחון הכללי, "סקירה בנושא 'אל-קאעידה' וחדירת רעיונותיה באזורנו", אוקטובר 2008, <http://www.shabak.gov.il/publications/study/pages/al-qaida-report.aspx>
- 2 שירות הביטחון הכללי, "הסלפיה-ג'האדיה" – זרם מיליטנטי הדוגל במאבק אליס", מארס 2012, <http://www.shabak.gov.il/publications/study/Pages/salafi-jihadi.aspx>
- 3 Gilles Kepel and Jean Pierre Milelli, *Al-Qaeda in its Own Words* (London: Harvard University Press, 2008); אסף מליח ושאל שי, **מכאבול לירושלים: אל-קאעידה, הג'האד האיסלאמי העולמי והעימות הישראלי-פלסטיני**, (תל אביב: הוצאת מטר, 2009); יורם שוייצר ואביב אורג, **האודיסאה של אל-קאעידה אל הג'האד העולמי**, מזכר 132, תל אביב המכון למחקרי ביטחון לאומי, ינואר 2014.
- 4 על המעבר משלב התיאוריה לשלב המעשה ("מעט לחרב") ראו: שירות הביטחון הכללי, "הסלפיה-ג'האדיה" – זרם מיליטנטי הדוגל במאבק אליס"; Manuel R. Torres-Soriano, "The Hidden Face of Jihadist Internet Forum Management: the Case of Ansar al Mujahideen", *Terrorism and Political Violence* (September 2014), p. 20.
- 5 על דימוי שלילי של ישראל והיהודים בעולם הערבי ובקרב המגזר הערבי ראו: יהושפט הרכבי, **עמדת הערבים בסכסוך ישראל-ערב** (תל אביב: הוצאת דביר, 1968) עמ' 361-406; "נשק הקולנוע האיראני", **הערוץ הראשון, מבט שני**, 10 ביולי 2013.
- 6 סמי סמוחה, **לא שוברים את הכלים: מדד יחסים ערבים-יהודים בישראל 2012** (ירושלים: המכון הישראלי לדמוקרטיה ואוניברסיטת חיפה, תשע"ג 2012), עמ' 16.
- 7 שם, עמ' 159-160
- 8 נדב שרגאי, "מי עומד מאחורי ההתפרעויות של ערביי ישראל", **ישראל היום**, 11 ביולי 2014, <http://www.israelhayom.co.il/article/198407>
- 9 ראשי תיבות של "אל-דוללה אל-אסלאמיה באל-עראק וא-ש'אם" ("המדינה האסלאמית בעיראק והלבנט"). להרחבה ראו: Aaron Y. Zelin, *The War Between ISIS and al-Qaeda for Supremacy of the Global Jihadist Movement*, Research Notes, Number 20 (Washington D.C.: The Washington Institute for Near East Policy, June 2014).
- 10 צבי יחזקאלי, "הסתה במסגדים", **ערוץ 10**, 15 ביולי 2015, <http://news.nana10.co.il/Article/?ArticleID=1137670>
- 11 Assaf Moghadam, "The Salafi-Jihad as a Religious Ideology", *CTC Sentinel*, vol. 1, no. 3 (February 2008): pp. 14-16.
- 12 מרכז המידע למודיעין וטרור על שם האלוף מאיר עמית, **הצטרפות מתנדבים מקרב ערביי ישראל ומקרב הפלסטינים לשורות המורדים בסוריה**, 5 בינואר 2014, עמ' 1-4.

- אריק בנדר, "איילת שקד: 'להכריז על דאע'ש כארגון טרור'", **מעריב**, 14 באוגוסט 2014, <http://www.maariv.co.il/news/new.aspx?pn6Vq=E&0r9VQ=GDGKK>, 13
- עדנה אדטו, "היעמ"ש: מניפי דגלי חמאס, דאעש וחזבאללה – לדין", **ישראל היום**, 4 בספטמבר 2014, <http://www.israelhayom.co.il/article/215881>, 14
- איתמר אייכנר, אביאל מגנזי ואטילה שמפלבי, "המאבק נגד דאעש: ישראלים יועמדו לדין?", **Ynet**, 11 בספטמבר 2014, <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4569734,00>, 15
- html
- "Pro-Islamic State Gathering on Temple Mount Filmed by Israeli TV", *Times of Israel*, September 3, 2014, <http://www.timesofisrael.com/pro-islamic-state-gathering-on-temple-mountain-filmed-by-israeli-tv/>, 16
- https://twitter.com/defender_isis/status/449637529709740032 החשבון הוסר מאז. 17
- התמונה הופצה בין היתר בפורום האסלאמיסטי "שַׁבְּכַת חֲנִין" (רשת הכיסופים): ראו עמ' 15 בפורום: <http://www.hanein.info/vb/showthread.php?t=344362&page=15>, 18
- "תושבי עכו מפגינים נגד התוקפנות הישראלית על עזה" (دعوى رهاظية اكدت لها) <http://www.akkanet.net/article>, 18 ביולי 2014, *akkanet*, 18
- <http://www.akkanet.net/article.php?id=31984>, 19
- אלי מרציאנו, "נצרת לובשת דאעש: אחרי הדגל שהונף אמש, החלו להופיע מדבקות על כלי רכב", **חדשות 0404**, 7 באוגוסט 2014, <http://0404.co.il/post/16142>, 20
- פזית רבינא, "ג'נוסייד בשידור חי", **מקור ראשון**, 15 באוגוסט 2014, עמ' 14; דגלים שחורים הופיעו בשטח ישראל כבר בשנת 2010, כפי שאפשר לראות בתמונות שמופיעות בבלוג "מבט מהמזרח: 'Al-Qa'ida in Palestine? Black Flags: Used by Transnational Jihadi-Takfiri Groups in the Occupied Palestinian Territories", *Views from the Occident*, September 28, 2010, <http://occident.blogspot.co.il/2010/09/in-pictures-al-qaida-in-palestine-black.html>, 21
- "נציגי דאעש בנצרת מניפים את דגלם בקרבת כנסיית הבשורה" (قرصانلا يفش عاد ولثم قرانبللا تسينك نم برقلاب اهتيار نوعفري), *Star-2000*, 26 ביולי 2014, <http://www.star-2000.tv/?mod=articles&ID=5446>, 22
- להורג אם תמשיכו בכוחות הרשע", **נענע 10**, 11 בספטמבר 2014, <http://news.nana10.co.il/Article/?ArticleID=1081135>, 23
- הירוק הוא צבע האסלאם והדגלים הירוקים מזוהים עם התנועה הוואהבית בערב הסעודית, עם הפלג הצפוני של התנועה האסלאמית בישראל (בראשות השייח' ראא'ד צלאח) ועם חמאס. ראו: מאיר ליטבק, "תנועת חמאס: אחים מוסלמים עם ייחודיות פלסטינית", בתוך: **האחים המוסלמים: חזון דתי במציאות משתנה**, מאיר חטינה ואורי מ' קופרשמידט, עורכים (תל אביב: הוצאת הקיבוץ המאוחד, 2012) עמ' 215; על הוואהביה ראו אפרים הררה וגדעון מ' קרסל, **ג'האד בין הלכה למעשה** (תל אביב: משרד הביטחון-ההוצאה לאור וכנרת, זמורה-ביתן, דביר מוציאים לאור בע"מ), 2009, עמ' 284–290.
- "נציגי דאעש בנצרת מניפים את דגלם בקרבת כנסיית הבשורה". נצרת, עיר שהייתה בעבר בעלת רוב נוצרי, היא כיום עיר מוסלמית מובהקת. ראו: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, **פרופיל עירוני – נצרת**, הרשויות המקומיות בישראל 2012, פרסום מס' 1573.
- יאיר קראוס, "אלמונים ריססו 'דאעש בדרך' ליד דגל ישראל", *nrg*, 25 באוקטובר 2014, <http://www.nrg.co.il/online/1/ART2/636/289.html>, 24
- Matt Bradley, "ISIS Declares New Islamist Caliphate", *The Wall Street Journal*, June 29, 2014, <http://online.wsj.com/articles/isis-declares-new-islamist>, 25

- 47 שואל ברטל, **דרך הג'יהאד בפלסטין** (ירושלים: הוצאת כרמל, 2011).
- 48 David Patterson, **A Genealogy of Evil: Anti-Semitism From Nazism to Islamic**
Jihad (NY: Cambridge University Press, 2011), pp. 108-109.
מוחמד אמין אל-חוסייני: **מופתי ירושלים לשעבר** (תל אביב: רשפים, 1969), עמ' 18.

- 49 להרחבה על חסן אל-בנא והגותו ראו: אפרים ברק, **האסלאם הוא בשורתנו והג'האד דרכנו** (תל אביב: מרכז משה דיין ללימודי המזרח התיכון ואפריקה, 2012).
- 50 ברנרד לואיס, **המזרח התיכון והמערב** (תל אביב: מערכות ומשרד הביטחון-ההוצאה לאור, 1970), עמ' 111-118; יובל ארנון-אוחנה, **חרב מבית: המאבק הפנימי בתנועה הלאומית הפלסטינית** (תל אביב: מכון שילוח לחקר המזרח התיכון ואפריקה, 1981), עמ' 76-80; עמנואל סיון, **קנאי האסלאם** (תל אביב: עם עובד, 2005), עמ' 43-60.
- 51 להרחבה ראו: יהושע פורת, **צמיחת התנועה הערבית הפלשתינית 1918-1929** (תל אביב: עם עובד, 1976); אילת, **חאג' מוחמד אמין אל-חוסייני; צבי אל-פלג, המופתי הגדול** (תל אביב: משרד הביטחון-ההוצאה לאור, 1989); ג'ני לבל, **חאג' אמין וברלין** (הוצאת ג' לבל, 1996); מתיאס קונצל, **ג'האד ושנאת יהודים: על שורשיה הנאציים של מתקפת 11 בספטמבר**, תרגום: חגי ארליך (ירושלים: טובי הוצאת ספרים, 2008).
- 52 ארנון-אוחנה, **חרב מבית**, עמ' 265-271; פורת, **צמיחת התנועה הערבית הפלשתינית**, עמ' 235.
- 53 David Commins, "Taqi al-Din al-Nabhani and the Islamic Liberation Party", *The Muslim World*, Vol. LXXXI, nos. 3-4 (1991): pp. 194-211; שמואל בר, "האחים המוסלמים בירדן: מ'אופוזיציה נאמנה' לאיום על היישות ההאשמית", בתוך: **האחים המוסלמים: חזון דתי במציאות משתנה**, עמ' 188, 194; ציונית פתאל-קופרווסר, "מפלגת השחרור האסלאמית – איום נוסף משטחי 'הרשות הפלסטינית'?", אורינט אקספרס, (רמת גן: אוניברסיטת בר-אילן, ספטמבר 2008), עמ' 11-12.
- 54 Commins, "Taqi al-Din al-Nabhani and the Islamic Liberation Party", p. 203.
- 55 יוסף בודנסקי, **אסלאמיות אנטישמית כמכשיר פוליטי** (תל אביב: תמוז מו"לים בע"מ, 2000), עמ' 68-69.
- 56 סייד קטב, **מניפסט האסלאם הרדיקלי – ציוני דרך**, יצחק ויסמן, עורך (תל אביב: הוצאת רסלינג, 2011), עמ' 12-18; סיון, **קנאי האסלאם**, עמ' 120-124 ובמקומות נוספים; הררה וקרסל, **ג'האד בין הלכה למעשה**, עמ' 91-92, 132.
- 57 על עבדאללה עזאם ראו: מליח ושי, **מכאבול לירושלים**; Thomas Hegghammer, "Abdallah Azzam, The Imam of Jihad", in Kepel and Milelli, **Al-Qaeda in its Own Words**, pp. 81-109.
- 58 "אקצא קול" ("Aqsa Call"), "קריאות: עשרים שנים לאוסלו" (نور شدة إنشاء ادن) <https://www.youtube.com/watch?v=whI0OKgdDfQ>, 24 בנובמבר 2013, You Tube.
- 59 אדמת הקדש הינה אדמה השייכת לאומה האסלאמית המונהגת בידי הח'ליף; ההכרזה על אדמת ארץ ישראל כאדמת וקף נעשתה בידי המופתי אל-חוסייני, אשר קיווה שכך יצליח למנוע מכירת קרקעות ליהודים. ראו: אביבה שאבי ורוני שקד, **חמאס: מאמונה באללה לדרך הטרור** (ירושלים: כתר הוצאה לאור, 1994), עמ' 110; על "תפיסת הטרטוריה" בעיני פונדמנטליסטים אסלאמיים ראו: ברנרד לואיס, **משבר האיסלאם: ממלחמה מקודשת לטרור רצחני** (תל אביב: כנרת, זמורה-ביתן, דביר מוציאים לאור בע"מ, 2006), עמ' 161.
- 60 "אקצא קול", "קריאות: עשרים שנים לאוסלו"; שאבי ושקד, **חמאס: מאמונה באללה לדרך הטרור**, עמ' 114.
- 61 *Citizens and Governance in a Knowledge-Based Society, Hizb ut Tahrir al Islami (Islamic Party of Liberation)*, Transnational Terrorism, Security and the Rule of Law, Deliverable 1, Work package 3 (April 15, 2007).

- Rachel Briggs and Jonathan Birdwell, *Radicalisation among Muslims in the U.K.*, The Centre for European Policy Studies (CEPS), (Brussels: 2009), pp. 18-19; **ג'האד בין הלכה למעשה**, עמ' 210-215.
- Jihadism on the Web: A Breeding Ground for Jihad in the Modern Age*, Ministry of Interior and Kingdom Relations, General Intelligence and Security Service (AIVD), (The Netherlands 2012), p. 6.
- Haim Malka and William Lawrence, *Jihadi-Salafism's Next Generation*, Center for Strategic and International Studies, Analysis Paper (October 2013).
- Visual Motifs in Jihadi Internet Propaganda*, Combating Terrorism Center, The Islamic Imagery Project (March 2006), p. 95.
- שם.
- ה"שהאדה" (בעברית – עדות) היא הכרזת האמונה האסלאמית "אין אלוהים מלבד אללה ומוחמד הוא שליחו". בדגל השחור המוכר מופיע הכיתוב "אין אלוהים מלבד אללה" ומתחתיו, בעיגול לבן, מופיעות המילים "אללה, שליח, מוחמד" האחת מתחת לשנייה, בסדר זה. הסיבה להצבה זו היא הרצון להראות שאין דבר הנמצא מעל אללה וכי מתחתיו נמצא רק שליחו מוחמד.
- Ilene Prusher, "What the ISIS Flag says About the Militant Group", *Time*, September 9, 2014, <http://time.com/3311665/isis-flag-iraq-syria>
- Visual Motifs in Jihadi Internet Propaganda*, p. 95; פנחס ענברי, **האופציה הפלסטינית** (ירושלים: הוצאת כרמל, 1989), עמ' 18.
- William McCants, "Black Flag", *Foreign Policy*, November 7, 2011, http://www.foreignpolicy.com/articles/2011/11/07/black_flag_al_qaeda
- "11 שנים מ[תחילת] המלחמה בטרור, העמים הערבים מכריזים אובמה כולנו אוסאמה" (تماساً انك اماموا فتهدت بتغيير علما بوعشلا باهر لاي لعبر حلا نم نمتس 11 دعد), *You Tube*, 18 בספטמבר 2012, www.youtube.com/watch?v=Xwtc4WaXzAg (הסרטון אינו זמין עוד). סרטון וידאו זה פורסם גם בפורומים המזוהים עם אל-קאעדה והג'האד העולמי.
- אחיקם משה דוד, "אלוף פיקוד העורף: יש סיכוי למלחמה כוללת", *nrg*, 6 בספטמבר 2011, <http://www.nrg.co.il/online/1/ART2/280/638.html>; Raphael Israeli, *From Arab Spring to Islamic Winter* (New York: Transaction Publishers, 2013).
- McCants, "Black Flag".
- Israeli Arabs and Palestinians Join the Ranks of the Rebels in Syria, Mainly Organizations Affiliated with Al-Qaeda and the Global Jihad*, The Meir Amit Intelligence and Terrorism Information Center, January 19, 2014; "מישראל לשורות דאעש", **ישראל היום**, 5 בספטמבר 2014.
- שמעון איפרגן, "20 צעירים ערבים-ישראלים הצטרפו לארגון דאעש בעיראק", **חדשות 2**, *Mako*, 21 באוגוסט 2014, <http://www.mako.co.il/pzm-magazine/Article-03fba689fa8f741006.htm>
- עמוס הראל, "ההיתקלות בדרום הר חברון חושפת את הכוח החדש בגדה – הסלפים", **הארץ**, 26 בנובמבר 2013, <http://www.haaretz.co.il/news/politics/.premium-1.2175824>
- דלית הלוי, "אל-קאעידה: הקמנו שלוחה באיו"ש", **ערוץ 7**, 1 בדצמבר 2013, <http://www.inn.co.il/News/News.aspx/266356>
- שירות הביטחון הכללי, "הסלפיה-ג'האדיה" – זרם מיליטנטי הדוגל במאבק אלים", מארס 2012.

- 79 שירות הביטחון הכללי, "סקירה בנושא 'אל-קאעידה' וחדירת רעיונותיה באזורנו", אוקטובר 2008; עוזי ברוך, "ערבים ישראלים חשודים כי תכננו פיגועים", *ערוץ 7*, 6 בדצמבר 2007, <http://www.inn.co.il/News/News.aspx/169253>
- 80 שירות הביטחון הכללי ("סקירה בנושא 'אל-קאעידה'"); אפרת וייס, "שני תושבי רהט מואשמים בחברות באל-קאעידה", *Ynet*, 9 ביולי 2008, <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3566126,00.html>
- 81 Gabriel Weimann, *Terror on the Internet: The New Arena, the New Challenges*, (Washington D.C.: United States Institute of Peace Press, 2006); Edna Erez, Gabriel Weimann and Aaron Weisburd, *Jihad, Crime, and the Internet. Content Analysis of Jihadist Forum Discussions* (National Institute of Justice, October 2011).
- 82 שוויצר ואורג, *האודיסאה של אל-קאעידה אל הג'האד העולמי*, עמ' 39, 57.
- 83 אלי אשכנזי ואנשיל פפר, "הותר לפרסום: נעצרו חמישה ערבים-ישראלים שתכננו פיגועים", *הארץ*, 15 בספטמבר 2011, <http://www.haaretz.co.il/news/politics/1.1474349>
- 84 בית המשפט לשלום בנצרת, ת"פ 10-11-12629 מדינת ישראל נ' אבו סלים (עציר) בפני כב' השופטת לילי יונג-גפר, סגנית נשיא, 1 באפריל 2012, עמ' 74.
- 85 אחיה ראב"ד, "3 שנות מאסר לשייח שהסית לטרור", *Ynet*, 11 בספטמבר 2012, <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4279803,00.html>
- 86 מדינת ישראל נ' אבו סלים, עמ' 87.
- 87 מנהיג "אל-קאעידה" בעיראק, הארגון ממנו התפתח הארגון שמוכר כיום כ"המדינה האסלאמית".
- 88 Maeve Duggan and Aaron Smith, *Social Media Update 2013*, Pew Research Center, December 30, 2013.
- 89 Alexa, "Top Sites in Israel", <http://www.alexa.com/topsites/countries/IL>
- 90 בר בן ארי, "כמה אתם בפייסבוק", *וואלה!*, 30 בדצמבר 2013, <http://tech.walla.co.il/?w=/4000/2707704>; אסמאא נאדר גנאיים, חאלד אסעד ומואניס טיבי, "אופני השימוש ברשתות חברתיות בקרב בני נוער ערבים", איגוד האינטרנט הישראלי, 2011.
- 91 חסן שעלאן, "השוחט מפלסטיין: ישראלי בסרטון של דאעש", *Ynet*, 14 בספטמבר, 2014, <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4570560,00.html>
- 92 עמוד הפייסבוק של אבו מצעב א-צפורי: <https://www.facebook.com/profile.php?id=100001466113885>
- 93 עיירה בגליל התחתון ליד נצרת, שנכבשה בידי כוחות צה"ל במלחמת העצמאות והתרוקנה מתושביה.
- 94 בנגו ג'בארין (Bango Jbareen), "אבו מצעב א-צפורי בן העיר נצרת בסוריה" (ابو مصعب ايروسي في قرصانلا تنيدم نيا يروفسلا), *YouTube*, 15 במאי 2014, <https://www.youtube.com/watch?v=Ah9nIZCFBlg>
- 95 עלי אבו אל-היג'א, "נצרת בשורות המורדים בסוריה: לא אחזור לפלסטיין האהובה אלא ככובש" (نصراوي في صفوف الثوار في سوريا: لن أعود الى فلسطين الحبيبة إلا فاتحاً), *אל-ערב*, 19 באפריל 2014, <http://www.alarab.net/Article/606229>
- 96 ראו עמוד הפייסבוק של עדנאן א-דין ("אבו ג'מיל"), <https://www.facebook.com/adnan.aladdin>
- 97 "עו"ד מנצרת קרא בפייסבוק להרג יהודים: 'תחזירו את האדמות שגנבתם'", *חדשות 2*, *Mako*, 8 ביולי 2014, <http://www.mako.co.il/news-israel/local/Article-31f7d49b5b51741004.htm>

- 98 תמונה של סטיבן סוטלופ לפני הוצאתו להורג בידי הבריטי "ג'ון", מתוך עמוד הפייסבוק של עדנאן א־דין, <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=836499849708313>
- 99 אחיה ראב"ד וחסן שעלאן, "נחשף תא ישראלי: עו"ד רצה להיות 'רמטכ"ל דאעש בפלסטין", *Ynet*, 18 בינואר 2015, <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4616056,00.html>
- 100 פוראת נאסר, "אישום: עו"ד מהצפון גייס צעירים ישראלים לדעא"ש – ואימן בשחיטה", *חדשות 2*, *Mako*, 18 בינואר 2015, http://www.mako.co.il/news-military/2015/Article-9a717354_chbutr'88cfa41004.htm
- 101 נעמה אנגל משאל, "מתמחה ישראלי הצטרף לדאעש; משפחתו: נהרג", *nrg*, 19 באוקטובר 2014, <http://www.nrg.co.il/online/1/ART2/634/095.html>
- 102 יוחאי עופר, "אישום נגד ישראלי שהצטרף למורדים בסוריה", *nrg*, 14 במאי 2014, <http://www.nrg.co.il/online/1/ART2/579/192.html>
- 103 עמוד הפייסבוק של כרים אבו צאלח, <https://www.facebook.com/Karim.AboSalh>
- 104 עמוד הפייסבוק של ג'בארין-ג'בארין, <https://www.facebook.com/profile.php?id=100007533391679>
- 105 <https://www.facebook.com/aboyosef.abohosen>
- 106 Oren Adaki, "ISIS Statement Details Gains in Mosul", *The Long War Journal*, June 12 2014, http://www.longwarjournal.org/threat-matrix/archives/2014/06/isis_statement_details_gains_i.php
- 107 תמונה של "הח'ליף אברההים" שהועלתה לעמוד הפייסבוק של אבו יוסף אבו חוסיין, <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=419416874867768>
- 108 עמוד הפייסבוק של מוסא ג'בארין (Ma Gbren), <https://www.facebook.com/mosa.gbren>
- 109 עמוד הפייסבוק של ת'אא'ר עצאם סלים, <https://www.facebook.com/Thaer.Saleem.1983>
- 110 תמונה של "הח'ליף אברההים" שפורסמה בעמוד הפייסבוק של ת'אא'ר עצאם סלים ב־5 ביולי 2014, <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=623962657719983>
- 111 יחזקאלי, "פעיל דאעש בישראל מדבר".
- 112 גילי כהן וג'קי חורי, "ערביי־ישראלי מואשם כי יצא לסוריה להילחם עם המורדים", *הארץ*, 10 באפריל 2014, <http://www.haaretz.co.il/news/politics/1.1990443>
- 113 "Former Mossad Chief: There are Signs of Support for Islamic State in Israel", *Jerusalem Post*, September 7 2014, <http://www.jpost.com/Arab-Israeli-Conflict/Former-Mossad-chief-There-are-signs-of-support-for-Islamic-State-in-Israel-374639>